

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2021.01.050>

УДК 81'37

В.М. ТРУБ, доктор філологічних наук, провідний науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики, Інститут української мови НАН України
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: trub44@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5955-2569>

АКТИВНИЙ СЛОВНИК ЛЕКСИЧНОЇ СПОЛУЧУВАНОСТІ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ ОВОЛОДІННЯ МОВОЮ

У статті описано структуру активного російсько-українського словника сполучуваності іменників. Принципи укладання словника ґрунтуються на використанні відомого апарату лексичних функцій з урахуванням специфіки двомовного словника. Завдання словника полягає в системному відображенні усталеної лексичної сполучуваності як заголовного слова словникової статті, так і її перекладного еквівалента.

Ключові слова: словник, іменник, сполучуваність, колокація, лексична функція, предикат, актант.

Повноцінна мовна компетенція людини нормативно передбачає її здатність до спілкування, тобто до безпроблемного кодування та декодування інформації, зафіксованої відповідною мовою. Як зазначав Шарль Баллі, «...функціонування мови є значною мірою несвідомим...» [2]. Таке вроджене вміння оперувати рідною (чи першою) мовою вказує на здатність мовця мати справу з усними чи письмовими висловленнями і ширше — з текстами. Це означає, що мовець володіє своєю мовою не тільки на парадигматичному (словниковому) рівні, пам'ятаючи величезну кількість слів та їхніх значень, але й на рівні синтагматичному. Тобто знає правила сполучення слів у реченні. «...Кожна мова має свою граматику, тому нам так важко вивчити іноземну мову: потрібно не тільки запам'ятати багато слів, потрібно ще зрозуміти закони, за якими вони поєднуються в речення, а ці закони не схожі на ті, які діють в нашій власній мові» [9].

Важливим складником повноцінної мовної компетенції є знання особливостей сполучуваності багатьох слів. Одним з основних базових

понять сучасної лінгвістичної семантики, яке, зокрема, зумовлює і особливості лексичної сполучуваності, є поняття ситуації. Існують різні типи ситуацій — дії, діяльності, процеси, властивості, стани, події і т. ін. Ситуації звичайно позначаються лексичними одиницями, які є предикатами, що можуть належати до різних частин мови — насамперед дієслів, іменників, деяких прикметників, навіть прислівників. З лексемою, що позначає ситуацію, як правило співвідноситься певна множина інших лексем, які описують найрізноманітніші аспекти її функціонування як от: співвідношення між учасниками ситуації, її різноманітні ознаки, її взаємодію з типовими впливами, такими як виникнення чи припинення ситуації, її створення чи знищення та інші впливи, зумовлені її специфікою. Усі ці мовні одиниці в різних випадках «супроводжують» вживання номінації відповідної ситуації в тексті чи мовленні. Суттєво, що з різними ситуаційними номінаціями співвідносяться і різні множини лексем, які їх супроводжують.

Кожне словосполучення, утворене назвою певної ситуації та супроводжувальною лексемою, називається колокативним словосполученням або колокацією. У сучасному мовознавстві більшість колокацій описують за допомогою апарату стандартних і нестандартних лексичних функцій (ЛФ) — апарату, який більше 50 років тому було розроблено й запропоновано І.О. Мельчуком та О.К. Жолковським [4]. Цей апарат став потужним поштовхом в осягненні й поясненні того, як влаштована система лексичної сполучуваності багатьох природних мов. Він значною мірою систематизував і упорядкував уявлення про те, що раніше сприймалося як хаос. У колокативному словосполученні кожна супроводжувальна лексема розглядається як значення ЛФ, аргументом якої виступає інший член словосполучення, тобто номінація відповідної ситуації.

Як зазначає І.О. Мельчук [5], стандартні ЛФ утворюють досить короткий набір смислів (від 50 до 60), які регулярно виражені в різних мовах і мають велику кількість елементів значень. Водночас нестандартні ЛФ є численними (їх неможливо теоретично передбачити), але кожна має дуже мало ключових слів і елементів значень. Наприклад, значення нестандартної ЛФ рос. ключового слова (КС) *расходы* виражає колокація *непредвиденные расходы* (укр. *непередбачені витрати*), а КС *критика* — колокація *отвечать на критику* (укр. *відповідати на критику*). Стандартні ЛФ позначаються скороченими найменуваннями відповідних латинських слів. Наприклад, початок ситуації, вираженої КС, позначається символом *Ins*, закінчення ситуації — символом *Fin*, її продовження позначається як *Cont*, її створення як *Caus*, а знищення як *Liqu*. Надзвичайно суттєвим є те, що та сама стандартна ЛФ набуває різних значень (тобто позначається різними лексемами) при різних ключових словах. Приклади інших ЛФ наведемо далі у статті.

Ефективним засобом системного опису великої кількості російських лексем на позначення ситуацій став розроблений авторами «Глумачно-комбінаторний словник російської мови» («Толково-комбинаторный словарь

русского языка» (ТКС) [6]). У словникових статтях ТКС кожне КС має повний опис його семантики у вигляді адекватного тлумачення, його синтаксичних властивостей у вигляді моделі керування, у якій детально зафіксовано засоби вираження всіх валентностей КС, а також максимально повний список його сполучуваності, тобто список лексем, які являють собою значення різноманітних ЛФ, що можуть бути застосовані до даного КС.

В Інституті української мови НАН України ми укладаємо активний російсько-український словник сполучуваності іменників, які позначають ту чи ту ситуацію. На відміну від ТКС він має дуже просту структуру. У словниковій статті, присвяченій заголовковому російському іменнику в одному значенні, наведено максимальну кількість колокацій, що містять лексеми — значення ЛФ, які можуть бути застосовані до відповідного іменника. Для кожної російської колокації подано її український відповідник. У словнику відсутні будь-які позначення ЛФ, адже він розрахований на широке коло користувачів, незалежно від їхньої фахової орієнтації та віку. Окреслимо й причини, через які ключовими словами словника було обрано саме іменники, переважна більшість яких є віддієслівними. Справа в тому, що обсяг сполучуваності іменників кількісно суттєво перевищує обсяг сполучуваності твірних дієслів. Крім того існує чимало іменників, які не є віддієслівними, але позначають певні ситуації і так само характеризуються показовою сполучуваністю — пор. *авторитет, репутація, попит, смак* та ін.

Перехідне дієслово допускає пасивну форму, яка нормативно передбачає осмислення описуваної ситуації і від учасника, позначеного прямим додатком. Якщо ж дієслово неперехідне, як, наприклад, *впливати* (*X впливає на Y-ка*), то у нього немає навіть пасивної форми. Тому дієслівне позначення відповідної ситуації здатне забезпечити тільки одне її осмислення — від суб'єкта, позначеного першим актантом дієслівного предиката.

Утім, вживання віддієслівного імені *вплив* зазвичай передбачає використання найрізноманітніших допоміжних засобів, які супроводжують це вживання. Такими засобами насамперед є колокації, утворені простими ЛФ $Oper_i$, $Func_i$, $Labor_{i,k}$ (де $i = 1, 2 \dots n$; $k = i + 1$), функція яких полягає в лексикалізації різноспрямованих синтаксичних зв'язків між іменним предикатом та його актантами. У такий спосіб колокації разом з віддієслівним ім'ям стають функціональними еквівалентами дієслівних конверсивів, які забезпечують різні напрями осмислення позначуваної ситуації у випадках, коли дієслово, що позначає відповідну ЛФ, стає присудком простого речення, у якому

— i -тий актант ключового іменника стає підметом, а сам іменник стає додатком присудка:

(1) $Oper_1$: *оказывает влияние* — *справляти вплив*;

(2) $Oper_2$: *испытывает влияние* — *знавати вплив*;

— підметом стає сам ключовий іменник, а його i -тий актант стає додатком присудка:

(3) Func1: *влияние исходит (от кого) — вплив іде (від кого)*;

(4) Func2: *влияние (кого) распространяется на (кого) — вплив (кого) поширюється (на кого)*;

(5) Func3: *влияние отражается (на чём) — вплив позначається (на чому)*;

— перший актант ключового іменника стає підметом, його другий актант стає прямим додатком присудка, а ключовий іменник — непрямым додатком:

(6) Labor1,2: *подвергать (кого) (своему) влиянию — піддавати (кого) (своєму) впливу*.

Часто та сама мовна одиниця може мати одне або кілька власних самостійних значень і, з іншого боку, приймати значення ЛФ при тому чи тому КС. Наприклад, дієслово *зустрічати* (*X зустрічає У-ка в Z*) має, принаймні, два полісемічні значення:

*зустрічати*₁ ≈ ‘жива істота X, переміщуючись, перетинає в точці Z траєкторію руху живої істоти або об’єкта У, який звернув на себе увагу Х-а’;

*зустрічати*₂ ≈ ‘Маючи на меті вступ у контакт з У-ком, Х, пересуваючись, перетнув в точці Z траєкторію руху У-ка і увійшов у контакт з У-ком’.

Водночас це дієслово може набувати значення ЛФ Oper2 у низці КС: *встречать сопротивление — зустрічати опір, встречать безразличие — зустрічати байдужість, встречать поддержку — зустрічати підтримку, встречать критику — натрапляти на критику*.

Дієслово *знямати* у своєму основному значенні вказує на те, що хтось казує (тобто спричиняє) зміну первинної локалізації об’єкта (пор. *знямати книгу з полиці*). З іншого боку, при таких КС як *біль, стрес* це дієслово набуває значення ЛФ Liq = CausFin ‘спричинити припинення чогось’: *снимать боль — знімати біль, снимать стресс — знімати стрес*.

У колокативних словосполученнях КС може займати найрізноманітніші синтаксичні позиції. Наведемо приклади таких позицій для КС *ініціатива*:

а) КС як прямий додаток: *брати на себе ініціативу, душити ініціативу, перехоплювати ініціативу, підтримувати ініціативу, підхоплювати ініціативу, виявляти ініціативу, втрачати ініціативу*;

б) КС як непрямий додаток: *виступати з ініціативою*;

в) КС як підмет: *ініціатива належить (кому)*;

г) КС як об’єкт означення в атрибутивній конструкції: *цікава ініціатива, розумна ініціатива, смілива ініціатива, стратегічна ініціатива*;

г) КС як похідний прислівник: *за ініціативою*;

Зустрічається також номінативна структура на зразок N1N2 (род.), у якій КС може бути як керівним словом (пор. *заходи безпеки*), так і підпорядкованим — пор. *комплекс заходів*. Остання структура часто використовується для вираження ЛФ Figur, яка вказує на те, чому метафорично уподібнюється явище, позначене КС: *вікно можливості, жало (вістря, стріли, шквал) критики, кредит довіри*.

У словнику синтаксичні структури російської колокації та її українського відповідника в абсолютній більшості випадків збігаються (пор. наведені приклади (1–6)). Але можливі поодинокі випадки, коли ці синтаксичні структури різняться:

N1N2 — AN1 (мера пресечения — застережний захід).

Як зазначає І.О. Мельчук [5], між смислом і сполучуваністю слів існують глибокі зв'язки. Максимально повна інформація про сполучуваність КС, що наочно зводиться в словнику воедино, дозволяє легше побачити багато особливостей значення КС. Отже, такий словник стає важливим «концептуальним полігоном» для різноманітних лексикологічних досліджень. Переважно лексичні функції визначені не для всіх КС. Це пов'язано з фразеологізованим, узусним характером КС, а також з тим, що та або та ЛФ може визначатися тільки для слів певної семантики [4: 103]. Наприклад, ЛФ *Маж* ('високий ступінь') (пор. *груба, кричуща помилка; нагальна, гостра необхідність; суцільна темрява; рішуча, категорична відмова*) застосовна тільки до КС, які мають значення шкали, яка допускає градацію («більше — менше»). ЛФ *Real* вказує на здійснення певного очікування, виконання «вимоги», що міститься в значенні КС. Так, *Real Oper3 (намёк) = понять намёк* (укр. *зрозуміти натяк*), *Real (запрошення) = скористатися з запрошення*, *Real (черга) = вистояти чергу*, *Real (чутки) = чутки справдилися*. Тому ця ЛФ не може бути застосована до КС, у яких такий компонент відсутній.

В атрибутивних колокаціях прикметники, які означають КС, окрім позначення стандартних ЛФ на зразок *Маж* (пор. *широкий, підвищений попит*), *Воп* (пор. *правильний, вдалий вибір*), можуть виконувати багато інших функцій. Так, у колокаціях *конфліктна ситуація, бойова ситуація* та інших подібних КС *ситуація* є родовим терміном (*Genер*) відносно іншої ситуації, позначуваної іменником, від якого утворений прикметник (тут — *конфлікт, бій*). Тому згідно з правилом, сформульованим свого часу Ю.Д. Апресяном [1], на глибинному рівні подібні словосполучення утворюють значення 'конфлікт', 'бій'.

У багатьох колокаціях прикметники непрямо вказують на необхідних учасників ситуації, позначеної КС. Серед атрибутивних конструкцій, утворюваних КС *криза* (пор. *конституційна криза, парламентська криза, платіжна криза, творча криза, економічна криза, енергетична криза*), відіменні прикметники вказують на сфери, позначувані відповідними іменниками, тобто сфери, уражені кризою: дотримання конституції, діяльність парламенту, платежі, чиясь творчість, економіку, енергетику.

Відмінності в значеннях омонімічних КС наочно виявляються і у відмінностях їхньої сполучуваності. Так, у словниковій статті КС *Вопрос1* (утвореного від дієслова *вопросить*) не може бути колокативних сполучень на зразок *цена вопроса (ціна питання)* або *решать вопрос (вирішувати питання)*. З іншого боку, в словниковій статті КС *Вопрос2* ('проблема, що вимагає вирішення') відсутні колокації *ставити питання, відповідати на питання*. Зіставлення сполучуваності віддієслівних квазісинонімічних

КС дозволяє наочно побачити міру схожості й відмінності їхніх значень і, відповідно, відмінності в значенні дієслів, від яких вони утворені. Порівняння словникових статей КС *помощь (допомога)* і *поддержка (підтримка)* відразу допомагає виявити відмінності в типах ресурсів, які суб'єкт надає своєму адресатові. В обох словникових статтях є атрибутивні словосполучення *економічна (фінансова, матеріальна) допомога* й *економічна (фінансова, матеріальна) підтримка*. Проте, тільки допомога може бути *першою, (медичною, невідкладною)* — пор. **перша (медична, невідкладна) підтримка*. З іншого боку, тільки підтримка може бути *інформаційною (політичною, ідеологічною)* — пор. **інформаційна (політична, ідеологічна) допомога*. Дуже важлива особливість підтримки полягає в тому, що її суб'єкт Х займає вище становище, ніж її адресат У (у сенсі роботи) [7]). Йдеться про те, що Х має більш високий авторитет, повноваження, соціальний, матеріальний статус, що дозволяє йому легко розпоряджатися ресурсами, необхідними У-ку для досягнення його мети або для підтримки нормального стану. Ця властивість Х-а яскраво проявляється, наприклад, у колокаціях *всесильная поддержка, мощная поддержка* (укр. *всесильна підтримка, потужна підтримка*). Водночас у значенні КС *допомога* (як і дієслова *допомагати*) про статусні відмінності Х-а та У-ка нічого не повідомлено, про що свідчить відсутність у відповідній словниковій статті колокацій **всесильна допомога, *потужна допомога*. Є тільки хіба що *посильная помощь (посильна допомога)*.

Далі наводимо для ілюстрації словникові статті КС *успех (успіх)* та *вкус (смак)* (у значенні 'критерій естетичної оцінки'). Російські колокації впорядковані за абеткою, спочатку подаємо атрибутивні словосполучення, а далі — їхні інші синтаксичні типи. Якщо реєстровий іменник має синоніми, то в його словниковій статті можуть альтернативно вживатися як сам іменник, так і його синонім чи синоніми. Якщо іменник входить до категорій *singularia tantum* чи *pluralia tantum*, то в словниковій статті він фігурує або тільки в однині, або тільки в множині. В інших випадках реєстровий іменник може вживатися як у формі однини, так і множини.

У більшості випадків члени колокативних словосполучень можуть супроводжуватися прийменково-відмінковими формами їхніх обов'язкових чи факультативних валентностей. Ці валентності позначено різними відмінковими формами питальних займенників (*хто, що, кого, кому, про що, скільки* і т. ін.). Позначення різних валентностей відділено одне від одного крапкою з комою (;), альтернативні засоби вираження тієї самої валентності відділено комою (,). Якщо актант може позначати як живе (істоту), так і неживе (неістоту), то для його вираження використовуємо форми двох різних займенників, відділених один від одного дефісом (*хто-що, кого-чого, кому-чому* і т. ін.):

УСПЕХ (кого; в чьм; среди кого) — успіх (кого; в чому; серед кого)
 бешеный успех — шалений успіх;
 блестящий успех — блискучий успіх;

бурный успех — бурхливий успіх;
выдающийся успех — видатний успіх;
грандиозный успех — грандіозний успіх;
громкий успех — гучний успіх;
значительный успех — значний успіх;
настоящий успех — справжній успіх;
небывалый успех — небувалий успіх;
оглушительный, ошеломительный успех — приголомшливий успіх;
переменный успех — мінливий, перемінний успіх;
полный успех — повний успіх;
сенсационный успех — сенсаційний успіх;
серьезный успех — серйозний успіх;
триумфальный успех — триумфальний успіх;
умопомрачительный успех — запаморочливий успіх;
фантастический успех — фантастичний успіх;
феноменальный успех — феноменальний успіх;
шумный успех — гучний успіх;

верить в успех — вірити в успіх;
возьмешь успех — домогтися успіху;
гарантировать успех (кому) — гарантувати успіх (кому);
гарантия успеха — гарантія успіху;
делать успехи — робити успіхи;
добиваться успеха — досягати, домагатися успіху;
желать успеха (кому) — бажати успіху (кому);
закрепляют успех — закріплювати успіх;
залог успеха — за порука успіху;
история успеха — історія успіху;
на крыльях успеха — на крилах успіху;
ознаменоваться успехом — позначитися успіхом;
пользоваться успехом (у кого) — мати успіх, користуватися успіхом (у кого);
приносит успех (кому) — приносити успіх (кому);
проходить с успехом — проходити з успіхом;
развивать успех — розвивати успіх;
секрет успеха — секрет успіху;
слагаемые успеха — складники успіху;
сомневаться в успехе — сумніватися в успіху;
с успехом — з успіхом;
увенчаться успехом — увінчатися успіхом;
успех окрыляет (кого) — успіх окрилює (кого);
успех приходит (к кому) — успіх приходить (до кого);
успех сопутствует (кому) — успіх супроводжує (кого);
формула успеха — формула успіху;
шансы на успех — шанси на успіх.

ВКУС (кого; в чем, к чему) — смак (кого; в чому, до чого);
безошибочный вкус — безпомильний, непомильний смак;
господствующие вкусы — панівні смаки;
безукоризненный, безупречный вкус — бездоганний смак;

взыскательный вкус — вибагливий смак;
заурядный вкус — пересічний смак;
извращенный вкус — спотворений, збочений смак;
изошренный вкус — витончений смак;
изысканный вкус — вишуканий смак;
испорченный вкус — зіпсований, зіпсутий смак;
настоящий, подлинный вкус — справжній, непідробний смак;
личные вкусы — особисті смаки;
музыкальный вкус — музичний, музикальний смак;
незаурядный вкус — непересічний смак;
неплохой вкус — непоганий смак;
непревзойденный вкус — неперевершений смак;
неразвитый вкус — нерозвинений смак;
непритязательный, невзыскательный вкус — невимогливий, невибагливий смак;
неразборчивый вкус — нерозбірливий смак;
низкий вкус — низький смак;
низкопробный вкус — низькопробний смак;
общепринятые вкусы — загальноприйняті смаки;
общественный вкус — суспільний смак;
особый вкус — особливий смак;
отличный вкус — відмінний, добірний смак;
плохой вкус — поганий смак;
привередливый вкус — вередливий, примхливий смак;
примитивный вкус — примітивний смак;
разборчивый вкус — розбірливий смак;
развитой вкус — розвинений смак;
разнообразные вкусы — різноманітні смаки;
разные вкусы — різні смаки;
рафинированный вкус — рафінований смак;
совершенный вкус — довершений смак;
требовательный вкус — вимогливий смак;
утонченный вкус — витончений смак;
хороший вкус — гарний, добрий смак;
художественный вкус — художній смак;
эстетический вкус — естетичний смак;

быть отмеченным вкусом — відзначатися смаком;
быть по вкусу (кому) — смакувати (кому);
вкус диктует (что) — смак диктує (що);
вкус есть (у кого) — смак є (у кого);
вкус изменил (кому) — смак зрадив (кого);
вкус изменился (у кого) — смак змінився (у кого);
вкус (кого) совершенствуется — смак (кого) вдосконалюється;
влиять на вкусы (кого) — впливати на смаки (кого);
воспитывать вкус (в ком) — виховувати смак (у кого);
вызов вкусу — виклик смаку;
иметь вкус — мати смак;
демонстрировать вкус — демонструвати смак;
доверять вкусу (кого) — довіряти смаку (кого);

импонировать вкусу — імпонувати смаку;
навязывать (свой) вкус (кому) — нав'язувати (свій) смак (кому);
не хватает вкуса (кому) — бракує смаку (кому);
обладать вкусом — мати смак;
образчик вкуса — взірець, зразок смаку;
оскорбляют вкус (кого) — ображати смак (кого);
отличаться вкусом — вирізнятися смаком;
отражать вкус (кого) — відбивати, віддзеркалювати смак (кого);
по вкусу — до смаку;
полагаться на вкус (кого) — покладатися на смак (кого);
прививать вкус (кому) — прищеплювати смак (кому);
прийтись по вкусу (кому) — припасти до смаку (кому);
портить вкус — псувати смак;
проявляют вкус — виявляти смак;
развивать вкус — розвивати смак;
свидетельствовать о вкусе (кого) — свідчити про смак (кого);
совершенствовать вкус — удосконалювати смак;
соответствовать вкусу (кого) — відповідати смаку (кого);
ублажать вкусы (кого) — потурати смакам (кого);
угождать вкусам (кого) — догоджати смакам (кого);
удовлетворяют вкус (кого) — задовольняти смак (кого);
формировать вкус (кого) — формувати смак (кого);
хватает вкуса (у кого) — вистачає смаку (кому), не бракує смаку (кому).

Отже, такий словник полегшує вибір потрібного мовного засобу, надає можливість вдосконалювати володіння літературою формою рідної чи першої мови (як російської, так і української). Вживання колокацій, що містять ключове слово саме у формі іменника, істотно підвищує стилістичну забарвленість висловлювань і в такий спосіб наближає їх до літературної норми і навіть книжної форми обох мов. Словник демонструє можливості різноманітного вираження тієї самої думки, розкриваючи багатство виражальних засобів мови й полегшуючи користувачеві вибір потрібного слова. Тому важливо, щоб використання такого словника (у його книжній чи електронній формі) починалося ще з шкільного віку. Особливо корисним він стане під час вивчення української мови як іноземної — адже містить таку інформацію про українську «парадигматичну синтагматику», яка досі не мала системного висвітлення у двомовних словниках. Вони переважно обмежувалися лише українським перекладом російського реєстрового слова і тільки в окремих випадках фіксували дуже вибіркочну відповідність між російськими та українськими колокаціями. Так, у словнику Д.І. Ганича, І.С. Олійника [3] у словниковій статті іменника *авторитет* подано лише відповідність між рос. *пользоваться авторитетом* і укр. *мати авторитет*, іменник *власть* супроводжується двома прикладами (*местная власть* — *місцева влада* і *облекаять властью* — *наділяти владою*), а іменник *интерес* — одним (*проявляют интерес* — *виявляти інтерес (цікавість)*). У цьому контексті згадаємо словник «Фразеологія ділової мови. (Російсько-український фразеологічний словник)» [8], уперше виданий ще в 1927 р. В. Підмогильним і Є. Плужником. Створюючи

цей унікальний словник, автори «... надавали великої ваги справі розкладу цього матеріалу і ... поклали упорядковувати російські звороти за іменником цього звороту» (тобто головним словом словникової статті є іменник, навколо якого групуються різноманітні звороти, що містять цей іменник у своєму складі). На жаль, цей конструктивний принцип організації словникового матеріалу, пророче запропонований майже 100 років тому, був проігнорований у подальших українських словникових виданнях.

Інформація, що міститься у пропонованому нами словнику, може бути ефективно використана і для підвищення якості машинного перекладу. Тоді не лише компетентні знавці української мови, а й комп'ютер зможуть перекладати *оказывать влияние* як *справляти вплив*, *вливати*, *оказывать сопротивление* як *чинити опір*, *оказывать услуги* як *надавати послуги*, *оказывать предпочтение* як *віддавати перевагу*, а *оказывать помощь* (піддержку) як *подавати допомогу* (підтримку).

Традиційно оволодіння подібним лексичним матеріалом вимагає значних часових затрат, звертання до багатьох джерел, перебування у відповідному мовному і культурному середовищі. Отже, активне користування двомовним словником пропонованого типу дозволить суттєво прискорити цей процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. Москва, 1974.
2. Шарль Балли. Язык и жизнь (Женевская лингвистическая школа). Москва, 2003.
3. Ганич Д.І., Олійник І.С. Російсько-український словник. Київ, 1974.
4. Жолковский А.К., Мельчук И.А. О семантическом синтезе. *Проблемы кибернетики*. № 19. Москва, 1967. С. 177–238.
5. Мельчук И.А. Опыт теории лингвистических моделей «Смысл ↔ Текст». Москва, 1974.
6. Мельчук И.А., Жолковский А.К. Толково-комбинаторный словарь современного русского языка. Опыт семантико-синтаксического описания русской лексики. Вена, 1984.
7. Крысин Л.П. Социолингвистические аспекты изучения современного русского языка. Москва, 1989.
8. Підмогильний В., Плужник Є. Російсько-український фразеологічний словник. Фразеологія ділової мови. Київ, 2018.
9. Плуныян В.А. Почему языки такие разные? Москва, 1996.

REFERENCES

1. Apresian, Ju.D. (1974). *Lexical Semantics. Synonymous Means for Language*. Moscow: Nauka (in Russian).
2. Bally, Ch. (2003). *Language and Life (Geneva School)*. Moscow (in Russian).
3. Hanych, D.I., Oliinyk, I.S. (1974). *Russian-Ukrainian Dictionary*. Kyiv: Radians'ka Shkola (in Russian and Ukrainian).
4. Zholkovskii, A.K., Mel'chuk, I.A. (1967). On a Semantic Synthesis. *The Problems of Cybernetics*, 19, 177–238. Moscow: Nauka (in Russian).
5. Mel'chuk, I.A. (1974). *The Experience of Theory of Semantic Models "Meaning ↔ Text"*. Moscow: Nauka (in Russian).
6. Mel'chuk, I.A., Zholkovskii, A.K. (1984). *The Explanatory Combinatorial Dictionary of Modern Russian. An Attempt at the Semantic-Syntactic Description of Russian Vocabulary*. Vienna: Wiener Slavistischer Almanach. Sonderband 14 (in Russian).
7. Krysin, L.P. (1989). *Sociolinguistic Aspects of the Study of Modern Russian*. Moscow: Nauka (in Russian).

8. Pidmohyl'nyi, V., Pluzhnyk, Ye. (2018). *Russian-Ukrainian Phraseological Dictionary. The Phraseology of the Business Language*. Kyiv: Prostobuk (in Ukrainian).
9. Plungian, V.A. (1996). *Why Are the Languages so Different?* Moscow: Russian Dictionaries (in Russian).

Статтю отримано 04.02.2021

Volodymyr Trub, Doctor of Sciences in Philology,
Leading Researcher in the Department of Stylistics, Culture of Language, and Sociolinguistics,
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Hrushevs'kyi St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: trub44@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5955-2569>

THE ACTIVE DICTIONARY OF LEXICAL COMBINATORICS AS A MEANS OF OPTIMIZING LANGUAGE LEARNING

An important element of language competence is the knowledge of different features of lexical combinatorics. This article describes the structure of an *Active Russian-Ukrainian Combinatory Dictionary of Nouns*. The main goal of the Dictionary lies within the systematic representation of lexical combinatorics of a particular entry keyword along with its translation equivalent. A keyword is a Russian noun which designates such situations as an action, activity, process, property, state, or an event. Each lexeme which denotes a situation usually relates to a number of other lexemes that denote correlation between the participants of a situation, its variable signs, typical impacts, e.g., beginning or terminating a particular situation, its creation or ending, and other impacts constrained by its specifics. It is essential that different names of situations relate to different sets of lexemes attached to them. A combination of words with the name of a situation and a lexeme that this name relates to is called collocation. In corpus linguistics, collocations are described by means of apparatus of lexical functions (LF). Thus, the accompanying lexeme of the word combination conveys the meaning of LF for which the name of situation serves as an argument. In the Dictionary, each entry involves not only a Russian noun naming situation and its Ukrainian translation but also a set of collocations that correlate with the noun. Each Russian collocation is accompanied by its Ukrainian equivalent. The use of such a dictionary furthers the knowledge of the user's native (first) language (Russian or Ukrainian). The Dictionary is especially important for learners of Ukrainian as a second language. It contains information about "paradigmatic syntagmatics" in Ukrainian yet not fully represented in bilingual dictionaries.

Keywords: *dictionary, noun, combinatorics, collocation, lexical function, predicate, actant.*